

DE JOODSE MESSIAS

Ander werk van Arnon Grunberg:

<i>Blauwe maandagen</i>	<i>Tirza</i>	<i>Aan nederlagen geen gebrek</i>
Roman 1994	Roman 2006	Brieven 2016
<i>Figuranten</i>	<i>Omdat ik u begeer</i>	<i>Het tweede bestand</i>
Roman 1997	Brieven 2007	Verhaal 2017
<i>De troost van de slapstick</i>	<i>Ik ging van hand tot hand</i>	<i>Thuis ben je</i>
Essays 1998	(Marek van der Jagt)	Columns 2017
<i>De heilige Antonio</i>	Verzameld werk 2008	<i>De dagen van Leopold Mangelmann</i>
Novelle 1998	<i>Onze oom</i>	Keuze uit de archieven 2017
<i>Het veertiende kippetje</i>	Roman 2008	<i>De eerste boze burger</i>
Scenario 1998	<i>Kamermeisjes en soldaten</i>	Essay 2017
<i>Liefde is business</i>	Journalistieke reportages 2009	<i>De Tweede Wereldoorlog eindigt vandaag</i>
Gedichten 1999	<i>Het verraad van de tekst</i>	Toneel 2018
<i>Fantoompijn</i>	Albert Verwey-lezing 2009	<i>Alle Voetnoten</i>
Roman 2000	<i>Huid en Haar</i>	Columns 2018
<i>De geschiedenis van mijn kaalheid</i>	Roman 2010	<i>Goede mannen</i>
(Marek van der Jagt)	<i>Brieven aan Esther</i>	Roman 2018
Roman 2000	Brieven 2011	<i>Vriend & vijand</i>
<i>De Mensheid zij geprezen</i>	<i>De Mensendokter</i>	Essay 2019
Lof der Zotheid 2001	Raadgevingen 2011	<i>Van achterdocht tot zelfgenoegzaamheid</i>
<i>Amuse-gueule</i>	<i>Voetnoot</i>	Columns 2019
Vroege verhalen 2001	Columns 2012	<i>Bij ons in Auschwitz</i>
<i>Monogaam</i>	<i>De man zonder ziekte</i>	Getuigenissen 2020
(Marek van der Jagt)	Roman 2012	<i>Bezette gebieden</i>
Boekenweekessay 2002	<i>De receptioniste</i>	Roman 2020
<i>Gstaad</i>	Verhaal 2012	<i>Blinde gehoorzaamheid</i>
(Marek van der Jagt)	<i>Buster Keaton lacht nooit</i>	Essay 2020
Roman 2002	Filmessays 2013	<i>Geheime voetnoten</i>
<i>De asielzoeker</i>	<i>De christelijke nacht en de mechanische rede</i>	Columns 2020
Roman 2003	Frederik Muller-lezing 2013	<i>Als ze het over Marokkanen hebben</i>
<i>Grunberg rond de wereld</i>	<i>Apocalyps</i>	Essays 2020
Verhalen 2004	Verhalen 2013	<i>Slachters en psychiaters</i>
<i>Het aapje dat geluk pakt</i>	<i>Voetnoot 2</i>	Journalistieke reportages 2021
Novelle 2004	Columns 2014	<i>De dood in Taormina</i>
<i>De joodse messias</i>	<i>Het bestand</i>	Roman 2021
Roman 2004	Roman 2015	
<i>De techniek van het lijden</i>	<i>Moedervlekken</i>	
Essays 2005	Roman 2016	
<i>Grunbergbijbel</i>		
Het beste uit de Bijbel 2005		

Arnon Grunberg

De joodse messias

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

Eerste druk (Vassallucci) 2004
Negende herziene druk (Lebowski) 2016
Tiende druk 2021

www.arnongrunberg.com
www.nijghenvanditmar.nl

Copyright © Arnon Grunberg 2004
Foto auteur Merlijn Doomernik
Omslag Studio Rouwhorst + Van Roon
Typografie Crius Group
NUR 301 / ISBN 978 90 388 11048

Het laatste wat sterft is hoop

Hij hield van de mensen

Omdat zijn grootvader met oprecht enthousiasme en veel vertrouwen in de vooruitgang de ss had gediend – de man was niet te beroerd de handen uit de mouwen te steken, niet zo'n slampamper van een opa die achter zijn schrijftafel bleef zitten, af en toe een stempel onder een document zette en zich om vijf uur naar vrouw en kind haastte, nee, een gentleman, die het handwerk van de dood verstond, zonder zijn gezin daarmee lastig te vallen, een man voor wie woorden als 'eer' en 'trouw' nog iets betekenden, een man met een moraal, met een visie, die trouw bleef aan die visie, ook onder barre omstandigheden, toen veel van zijn makkers hun uniform uitdeden en de benen namen, hij niet, hij zei: 'een deugdzaam mens kent zijn taak, een deugdzaam mens leeft er niet op los', en hij schoot de laatste kogels uit zijn geweer – wilde de kleinzoon met enthousiasme en vertrouwen in de vooruitgang een beweging dienen. De jongen kwam de verdiensten van zijn grootvader bij toeval te weten, toen hij op een zondagmiddag ongevraagd geld leende van zijn moeder en papieren, foto's en een boek vond, die wat haar betreft nooit gevonden hadden mogen worden.

Hij was, ook in de duisternis van de puberteit, een opgeruimd mens met een goed ontwikkeld oog voor de aangename kanten van het leven. De wolken, pasta, baby's in hun wieg, de geur van wijn, etalages vol mooie kleren, tijdschriften vol prikkelende foto's, kunst die de tand des tijds had doorstaan, snelle auto's en mensen, niet te vergeten, benen van mensen, armen, hoofden,

haren, neuzen, handen, polsen, van die dunne, blanke polsjes die eerst roze worden in de zon, en dan langzaam rood. De jongen hield van de mensen, en zij van hem.

Het was alweer zo lang vrede in Europa toen hij geboren werd. De oorlog was ver weg, die oorlog in ieder geval, andere oorlogen ook, en tegen de tijd dat hij zich voor de vijanden van het geluk, die ook bekend stonden als de connaisseurs van het lijden, begon te interesseren, hadden deskundigen vastgesteld dat de Tweede Wereldoorlog nu eens en voor altijd een afgesloten hoofdstuk was. Een melancholisch hoofdstuk misschien, maar wel afgesloten. En daarbij, waren niet alle oorlogen melancholisch van aard? Al die slachtoffers, dat zinloze geweld, de daklozen?

Lijden deed de jongen alleen in gezelschap van kennissen en vrienden die een minder ontwikkeld oog hadden voor de vreugde van het bestaan. Hij zag lijden als een vaardigheid, het hoorde bij de etiquette zoals het op de juiste manier eten van kreeft. Als je wist hoe je het vlees uit de schaal moest peuteren, kon je bij elk gezelschap aanzitten.

Er waren momenten, tijdens het tandenpoetsen bijvoorbeeld, dat hij zich afvroeg hoe het kwam dat anderen oprecht leken te lijden en hij niet. De natuur is nu eenmaal divers, besloot hij dan. Zoals sommige planten opbloeien in het regenwoud en andere pas goed tot hun recht komen in woestijngrond, zo had je mensen die gemaakt waren om te genieten en anderen die geschapen waren om te lijden. Hij behoorde tot de eerste soort.

Van zijn veertiende tot zijn zestiende bezocht hij met enige regelmaat een synagoge in Basel, de stad waar hij was geboren na weeën die bijna vierentwintig uur hadden geduurd, en waar hij met zijn beschaafde en tamelijk zwijgzame ouders was blijven wonen. Maar van zijn veertiende tot zijn zestiende deed hij nog wel meer dingen die recalcitrant genoemd konden worden. Eerder omdat hij meende dat dat bij zijn leeftijd hoorde dan omdat hij behoefte had zich af te zetten tegen zijn ouders, het gymnasium,

de staat. Zijn wereldbeeld en de wereld vielen samen. Hij was geboren onder een gelukkig gesternte.

Het synagogebezoek van de jongen was ook een kwestie van nieuwsgierigheid. Op school stond hij bekend als intelligent, sociaal en ijverig. Op jeugdige leeftijd had hij boeken met titels als *De Jonge Onderzoeker* verslonden. Hij speelde geregeld met een scheikundedoos en hij bezat een stoommachine. Tot hij begreep dat die scheikundedoos de wereld niet was, slechts een model van de wereld. Een aftands model.

Omstreeks die tijd begon hij zich voor het lijden te interesseren. Van de mens. Dat beesten konden lijden en misschien ook bomen en viooltjes was erg, maar dat kon hem minder bekoren. Hij zag er geen mysterie in dat een diepere waarheid zou onthullen. Zoals ook het vegetarisme van zijn vader hem als een raadsel voorkwam dat niet de moeite waard was om op te lossen. De goede man at geen vlees, en geen vis, hij leek het liefst niets substantieels te eten.

De mens leed, zoveel was zeker. Waarom de jongen dan niet? Wat was er mis met hem?

Na schooltijd ging hij een keer voor de EHBO-ingang van het plaatselijke ziekenhuis staan om te kijken wat er allemaal werd binnengebracht. Het was een rustige middag, maar voor hem was het voldoende.

‘Aha,’ zei hij. ‘Aha.’ Dit was beter dan zijn scheikundedoos. De dag erop ging de doos de deur uit. Alleen van de stoommachine kon hij nog geen afscheid nemen.

Dagenlang dacht hij aan de gewonden, de verminkten, de stervenden die hij voor de ingang van het ziekenhuis had bekeken. Het kwaad was inderdaad een probleem, zoals zijn leermeesters hem al hadden voorspeld.

Op school verklaarde hij dat hij boven alles schoonheid nastreefde. En dat was ook zo, hij had ingezien dat het lijden van de mens niets anders was dan een nooduitgang van de schoonheid. De tekenleraar kon niet ontkennen dat de tekeningen van de jon-

gen verdienstelijk waren. Hij rommelde nog wel eens met het perspectief, maar dat kon aan de leeftijd liggen, of aan zijn luie oog.

Hij leek op zijn opa, een mooie man met een zachtaardig gezicht, die gedood was door oprukkende Russische troepen omdat zijn levensinstelling het hem verbood voor de vijand te vluchten. Omdat hij trouw bleef aan zijn leider, ook toen het vuur van alle kanten op hem werd geopend. Zijn opa had de vijanden van het geluk in mensengedaante bestreden waar hij ze maar kon bestrijden en ze eigenhandig omgebracht, een paar dozijn, misschien iets meer, zo nauwkeurig had hij dat niet bijgehouden. Zijn opa had de vijanden van het geluk in mensengedaante gedood zoals anderen oesters aten. ‘Maak er drie dozijn van, we kijken vanavond niet op eentje meer of minder.’ Moord kon net zo veel euforie en tevredenheid veroorzaken als een avondje verliefdheid inclusief schelpdieren en gestoei in een portiek. Zijn grootvader beschouwde zich als de laatste verdedigingslinie tegen het judeo-bolsjewisme. En toen de vijanden van het geluk en hun handlangers bezig waren te winnen, nou ja, winnen, was zijn grootvader niet weggelopen. Hij had zijn missie zelfs de laatste uren van zijn leven niet verzaakt.

Het heldendom zat in de familie, van moederskant althans, al kwam het er op een merkwaardige manier uit.

Zo af en toe, wanneer zijn ouders cocktailparty's bezochten, rommelde de kleinzoon in verboden laden. Hij las in het verboden boek, steeds weer dezelfde passage, dat er overal ter wereld drie verschillende soorten mensen bestaan, de strijders, de onverschilligen en de verraders. En hij vergeleek zijn gezicht met dat van de opa over wie niet werd gepraat. Praten over familieleden deden ze in het gezin hoe dan ook niet, zelfs niet over ooms en tantes die in Afrika bezig waren het analfabetisme te bestrijden. Over familie werd gezwegen, net als over de meeste andere onderwerpen. De kunst van de conversatie werd hooguit buitenshuis bedreven, onder het genot van een glas wijn. Er viel niet veel te zeggen, met die conclusie hadden zijn ouders zich door het leven geslagen. En

ze woonden heel aardig, zelfs voor Zwitserse begrippen.

Wanneer hij op zondagmiddag zijn gezicht in de spiegel bestudeerde, met de foto van zijn opa in uniform in zijn hand, een mooi uniform, ze hadden gevoel voor schoonheid gehad, dat moest gezegd, kon hij een gevoel van melancholie niet onderdrukken. Als twee druppels water. De ogen, de mond, de wenkbrauwen, de vorm van het gezicht. De neus. Hij was geen verrader en hij behoorde ook niet tot de onverschilligen, hij was een strijder.

Zijn opa had zijn tweelingbroer kunnen zijn en er waren zondagmiddagen dat hij toegaf aan de neiging tegen zijn opa te spreken. Staand voor de spiegel in de badkamer fluisterde hij een paar woorden tegen een vergeelde foto. In het boek had hij gelezen dat de schrijver ervan 'misselijk was geworden bij de gedachte als een onvrij man achter een bureau te moeten zitten'.

'Werd jij ook misselijk bij de gedachte als een onvrij man op kantoor te moeten zitten?' vroeg de jongen aan de foto. 'Heb jij daarom geleden? Waarom lijden de mensen? Waartoe dient het lijden? Zal ik een beweging beginnen die de mensen verlost van het lijden?'

Zo sprak de kleinzoon met de dode ss'er. Er waren ook zondagmiddagen dat hij het luchtig hield.

'Doe niet zo mal,' zou zijn moeder hebben gezegd. Maar ze was er nooit bij wanneer haar zoon tegen de foto's van haar vader sprak. Het was een van de dingen die hij in volledige afzondering deed. Hij hield van zijn ouders en hij wilde dat ze ongestoord van hun royale villa konden genieten.

Zijn leraren en vrienden hebben hem omschreven als een bescheiden jongen. Maar voor de spiegel, met de restanten van zijn opa in zijn hand, voelde hij zich niet bescheiden. Hij meende dat het genetisch materiaal hem iets duidelijk probeerde te maken. De natuur, of de Schepper, had met zijn uiterlijk een bedoeling gehad. Het was meer dan menen, het was weten. In zijn uiterlijk lag een boodschap verborgen, hij moest die alleen nog zien te ontrafelen. Wie hij was kon geen toeval zijn.

Omdat hij een gevoelige jongen was, begreep hij dat het voor zijn moeder niet makkelijk was geweest zonder vader op te groeien, en eigenlijk ook zonder moeder, oma had het maar twee jaar langer volgehouden dan het Derde Rijk. Af en toe legde hij een liefkozende arm om haar schouder. Of hield hij bij het naar bed gaan zijn mond langer dan noodzakelijk tegen haar wang. Als hij tijd overhad ging hij mee naar de supermarkt en hielp zijn moeder bij het dragen van flessen mineraalwater. Ze was een tengerere vrouw, bovendien had ze bij vochtig weer last van haar knieën.

Zijn donkere haren kamde hij zorgvuldig (in zijn broekzak zat altijd een kleine kam), ook toen hij ze blauw had geverfd. Dat laatste had hij alleen gedaan omdat de jeugd met wie hij omging die maand, mei, massaal overstapte op een fellere haarkleur en hij het zijn plicht vond ze niet alleen met woorden maar ook met daden te ondersteunen. Van nature voelde hij de behoefte anderen op hun gemak te stellen. Hij had aanleg voor politiek en diplomatie. Maar de schoonheid trok het sterkst aan hem. De schoonheid van het uniform, van de mens, van de kunst. De schoonheid van het bloed, ook die.

Hij meldde zich aan bij een joodse jeugdvereniging, naar aanleiding van een droom waarin het woord wereldjodendom voorkwam. Er waren beslist niet veel jongeren die over het wereldjodendom droomden, dat hij dat wel deed versterkte zijn idee dat hij anders was dan anderen. Geroepen. Gekozen. Gebrandmerkt.

De pupillen van de vereniging werden voorbereid op spoedige emigratie naar de joodse staat en hij werd met open armen verwelkomd. De joodse staat kon iedereen gebruiken.

Die zomer sprong hij als het weer een beetje meewerkte aan het eind van de middag in de Rijn, liet zich een stuk meedrijven, klom op de oever, rende terug naar zijn uitgangspunt, en herhaalde dan het ritueel.

Hij overtuigde de leider van de jeugdvereniging dat het goed zou zijn als ze met z'n allen op een mooie avond in de Rijn zou-

den springen om zich stroomafwaarts te laten meedrijven. Men kon niet genoeg aan lichamelijke oefening doen om zich voor te bereiden op het leven in een jong en nog altijd bedreigd land.

Dat klonk de leider van de jeugdvereniging, meneer Salomons, goed in de oren. Eindelijk een potentiële emigrant met eigen initiatief.

Zo kon men hem die zomer regelmatig met een groep zionisten in de Rijn zien zwemmen. Het was een mooi gezicht. Hij voorop, en daarachter een stuk of twintig jeugdige zionisten. Sommigen wat angstig, anderen stoer en snel. Er waren knappe meisjes bij die voor ideologie niet veel interesse wisten op te brengen, maar wel op de hoogte waren van de laatste strandmode.

Zijn eerste kennismaking met het zionisme beviel hem uitstekend. Echt contact had hij niet met de joodse jeugd, maar dat kwam nog wel.

Voorlopig was samen zwemmen in de rivier ruim voldoende. Schoonheid is aardig, maar een mens heeft idealen nodig die verder gaan dan esthetiek. Het zionisme was een ideaal dat hem als gegoten zat. Een maatpak.

De ironie van de geschiedenis

Meneer Radek, de vader van de kleinzoon, was een hardwerkende architect. De moeder van de kleinzoon, mevrouw Radek, was vooral vrouw van de architect, maar ook hardwerkend. De familie van vaderskant woonde al generaties in Basel, die van de moeder kwam uit Sachsen. Na de oorlog was de moeder gevlucht, via allerlei omzwervingen terechtgekomen in Basel, en daar in een pleeggezin beland. Ze werd eerst verliefd en toen zwanger, of omgekeerd. Zo kwam er een kind uit haar buik gekropen. Ze noemden hem Xavier. Daar bleef het bij, andere kinderen kwamen er niet meer uit haar.

Xavier Radek, die naam vatte alles samen. De loop der dingen, onafwendbaar. Met terugwerkende kracht altijd logisch. Zo was Xavier de hele geschiedenis gepresenteerd tijdens de spaarzame gesprekken die hij met zijn ouders had gevoerd. En hoewel hij een meegaand mens was en zich niets in zijn hoofd wilde halen vond hij dat een benauwde kijk op de geschiedenis. Een tikkeltje te beperkt voor iemand met aanleg voor heldendom.

Soms schreef hij zijn naam wel twintig keer achter elkaar op een stuk papier, alsof hij niet kon geloven dat die naam bij zijn lichaam hoorde.

Van Xavier werd niet veel verwacht. Zolang hij maar ging studeren en zich in het openbare leven gedeisd hield waren zijn ouders tevreden.

Zijn uitstapjes naar de synagoge, die in een stad als Basel niet geheim konden blijven, werden door zijn ouders getolereerd. Ze

hadden liever gehad dat hij naar de hoeren was gegaan, als hij dan toch het exotische moest opzoeken, maar je kon niet alles hebben. Hun zoon was tenminste gezond en niet aan de heroïne.

Op een mooie zomeravond, nadat hij weer met de jonge zionisten in de Rijn had gezwommen, zei zijn moeder tijdens het avondeten: 'De Duitsers zijn de joden van nu. Kijk hoe gebukt ze gaan.'

Xaviers vader, die nooit veel sprak maar wel op gepaste momenten een spitsvondigheid achter de hand had, merkte op: 'Dat is de ironie van de geschiedenis.'

Zwemmen met de zionisten was een fase, besloten zijn ouders. Net als het blauwe haar, dat al aan het uitgroeien was. Andere kinderen van zijn leeftijd hadden te kampen met homoseksualiteit of kregen plotseling aanvallen van kleptomanie. Het zou overgaan, het zou verdwijnen alsof het er nooit was geweest. Net zoals Xaviers opa was verdwenen alsof hij er nooit was geweest.

In de synagoge zat hij op de achterste bank, waar hij zo nu en dan een gesprek voerde met een zonderling. Gebedshuizen oefenen aantrekkingskracht uit op zonderlingen. Je kon ruiken dat de dood daar had rondgewaard. Misschien was dat de bedoeling van de Almachtige, omdat alleen de dood onherroepelijk naar Hem verwees.

Aangezien Xavier beschaafd was, van alle zonderlinge mannen het meest geïnteresseerd was in joodse rituelen en zeden, en niet stonk of in onbetamelijke kleding rondliep, ontfermde op een zaterdagochtend de rabbijn zich over hem.

Of hij mee wilde komen om bij de rabbijn thuis te lunchen.

God heeft Zijn volk opgedragen gastvrij te zijn, vooral op zaterdag en andere feestdagen.

'Graag,' zei Xavier Radek, de jonge onderzoeker die zijn scheikundedoos had ingeruild voor iets wat zo veel echter was, zo veel gevaarlijker. De scheikundedoos verhiel zich tot de jood als porno tot de vrouw.

‘Hoe heet je?’ vroeg de rabbijn, die dertien kinderen had en aan wie de vermoedheid kleefde van een man die veel te stellen had met zijn nageslacht, maar nog meer met God. Om van zijn echtgenote nog maar te zwijgen.

‘Xavier,’ zei hij. Hoewel hij liever een andere naam had genoemd, David bijvoorbeeld, of Aron, goede bijbelse namen. Maar wie onder een gelukkig gesternte is geboren beheerst de kunst van het liegen niet. Het kwaad is alleen vanuit menselijk oogpunt een probleem. Ga je op de stoel van God zitten, dan ziet het er al heel anders uit. ‘Het kwaad moet je van alle kanten bekijken,’ had Xaviers geschiedenisleraar gezegd. En precies dat wilde hij doen, hij wilde voor het kwaad gaan zitten als een kunsthistoricus voor een beroemd beeld.

‘Xavier, en verder?’ vroeg de rabbijn.

‘Radek.’ Hij wreef zijn keurig gekamde haren nog platter. Op zijn hoofd zat een verfromfaaid keppeltje dat hij had gekregen van de portier van de synagoge, een man die zelf ook verfromfaaid was. De portier kwam uit Armenië en bewaakte de synagoge om bij te verdienen. Hij had een slecht gebit. Omdat hij niet joods was mocht hij doen wat de orthodoxe joden zichzelf niet toestonden op zaterdag. In de praktijk viel dat bewaken mee, hij gluurde door het kijkgat, wat zinloos gluren was want hij deed toch voor iedereen open, hij zette de verwarming hoger als het koud was, en hij deelde verfromfaaide keppeltjes uit aan zonderlinge mannen die er zelf geen hadden. Mannen in nood waarschijnlijk, op Xavier na, die was niet in nood, zelfs op de achterste bank van de synagoge genoot hij van het feit dat hij bestond.

Later, toen Xavier een radicaal maar succesvol politicus in Israel was geworden, zou hij zich die synagoge in Basel herinneren, de geur van de dood, de tanden van de bewaker, en hij zou aan de toekomst denken als aan een Armeens gebit waaraan een mondhygiëniste geen eer meer kon behalen.

‘Xavier,’ herhaalde de rabbijn, terwijl een groepje kinderen om

zijn hand vocht, de rabbijn liet ze vechten. ‘Xavier Radek, ben je religieus opgevoed?’

‘Nee,’ zei Xavier, ‘niet echt. Het mag geen naam hebben.’

De rabbijn zweeg tactvol. Al kon het ook uit verveling zijn. Zijn baard was lang, op zijn zwarte jas zaten vlekken en als Xavier dicht bij hem kwam rook hij iets vreemds: eten dat al vierentwintig uur op het vuur stond.

Xavier liet zich niet ontmoedigen door geuren.

‘Wil je wat leren?’ vroeg de rabbijn. Twee kinderen hadden het gevecht om zijn handen gewonnen, een meisje en een jongen. Het meisje had een blanke huid met een paar sproetjes en haren die vooral als de zon erop scheen meer rood dan blond waren. Ze droeg een witte maillot, zwarte lakschoenen en een Schots rokje. Samen met wat andere heren van de synagoge begonnen ze langzaam naar het huis van de rabbijn te lopen.

Xavier begreep niet hoe hij het zo lang met scheikundedoos en stoommachine uit had kunnen houden. Wat stelt een stoommachine nou voor? Je kunt haar laten ontploffen maar zelfs dat is niets vergeleken bij het lijden van een echt mens.

‘Hoe bedoelt u, rabbijn?’

‘Noem me geen rabbijn. Ik ben meneer Michalowitz.’

‘Meneer Michalowitz,’ zei Xavier. En een paar keer herhaalde hij in zijn hoofd die naam, opdat hij hem niet meer zou vergeten.

‘Wil je iets leren over het jodendom, over de traditie van je voorouders? Waar komen ze eigenlijk vandaan?’

‘Wie?’

‘Je ouders. Waar komen ze vandaan? Zijn het asjkenazim?’

Hoe het kwam had hij nooit begrepen, misschien door de kleur van zijn haar, zijn ogen, de vorm van zijn lichaam, zijn witte overhemd, zijn gebaren, zijn lippen die altijd naar een glimlach neigden, maar in de synagoge van Basel twijfelde niemand eraan dat Xavier Radek joods was. Zo had hij een cultuur gewonnen, en een traditie, zo simpel ging het. Ook dat kon geen toeval zijn. Hij dacht aan de

foto van zijn opa, de gelijkenis, de woorden die hij tegen die foto had gefluisterd op verloren zondagmiddagen, de vragen die hij hem had gesteld, de belangrijkste was die naar het nut van het lijden.

‘Polen.’ Het was het eerste wat hem te binnen schoot. Meneer Salomons had verteld dat zijn ouders uit Polen kwamen terwijl ze samen in de Rijn zwommen. In de Rijn was de verbroedering begonnen.

‘Ja, Polen,’ zei de rabbijn. ‘Natuurlijk, maar waar in Polen?’

Xavier dacht even na. ‘In het midden van Polen,’ zei hij.

Kennelijk had hij zijn ouders nu afdoende gekwalificeerd, de rabbijn vroeg niet verder, niet daarnaar in ieder geval.

‘En wat zou je willen leren?’

‘Ik wil over het lijden leren,’ zei Xavier Radek.

De rabbijn stond abrupt stil. De kinderen trokken aan zijn armen. Eenzame mannen die net als Xavier waren uitgenodigd om bij de rabbijn te komen lunchen wandelden verder. Ze merkten niets, verward als ze waren in een discussie over de politieke situatie in het Midden-Oosten.

‘Welk lijden?’

‘Uw lijden,’ zei Xavier, ‘lijden in het algemeen,’ en hij merkte dat zijn keel droog was, alsof hij voor het eerst alleen met een vrouw in een kamer was, en ze zich halverwege een neutrale conversatie, bijvoorbeeld over de kubus van Rubik, had ontdaan van een cruciaal kledingstuk.

‘Kun je Hebreeuws lezen?’ vroeg de rabbijn.

‘Nee.’

‘Begin daarmee.’

Toen liep de rabbijn weer door en hij zei de rest van de wandeling niets meer tegen Xavier.

Het was gaan waaien. Af en toe moest Xavier zijn hand op zijn hoofd leggen, hij dreigde zijn keppeltje te verliezen. Omdat hij een sociaal dier was, hij kon er niets aan doen, mengde hij zich in de discussie van de alleenstaande mannen.

Hij voelde zich een truffelvarken dat in de buurt van de truffels was beland. Hij zei: ‘De joden hebben ook Lebensraum nodig.’

Aan tafel zat hij tussen twee zonen van de rabbijn. De oudste noemde zich Awromele van Awrom, de naam van de ander verstond hij maar half en halve namen kon hij niet onthouden. Tegenover hem zat een meisje met een beugel dat hem tijdens het eten de hele tijd aanstaarde. Hij liet het zich smaken, het voedsel van de joden. Verfijnd was het niet, ze moesten nog zeker veertig jaar door de woestijn zwerven voor ze bij de nouvelle cuisine zouden uitkomen, maar ze hadden een gezonde eetlust.

Heldendom hoefde niet groot te zijn, dit was een goed begin. Xavier besloot dat hij het vaker moest doen. Bij ze thuis komen.

Hij had zijn handen op rituele wijze gewassen, net als de anderen. Hij had gehoord hoe de zegenspreuk over de wijn was uitgesproken, hij had van de zoete wijn gedronken, en genoot van zijn nieuwe rol.

Er werd gezongen. Xavier Radek hield eerst wijselijk zijn mond, maar hij beschikte over muzikaal gevoel, en toen het refrein voor de tweede keer werd ingezet kon hij zich niet meer inhouden. Hij neuriede mee. Omdat hij zich op zijn gemak voelde te midden van de vijanden van het geluk, neuriede hij steeds harder mee, tot hij alle anderen, behalve de rabbijn, overstemde. Het meisje met de beugel wierp hem verstoorde blikken toe, maar Xavier merkte er niets van. Hij genoot van de muziek, hij ging erin op.

Het uitverkoren volk hield van gezang bij de lunch, net als de padvinders. Allemaal details waarbij hij nooit had stilgestaan en die je ook niet in de krant las.

Dat genieten zat hem wel dwars. Genot heeft geen diepgang. Als je weer een ochtend hebt genoten slaat rond twaalven de melancholie van de oppervlakkigheid toe.

Toen de liederen waren afgelopen vroeg Awromele, die halflange blonde krullen had: ‘Spreek je Jiddisch?’

‘Nee,’ zei Xavier, ‘het spijt me.’

Gelukkig lette de rabbijn niet op hem, hij was bezig uit te leggen dat een man de keuze van een echtgenote beter kon uitbesteden aan anderen, die wat meer afstand hadden.

‘Jammer,’ zei Awromele, ‘want dan kun je de smerigste moppen hardop in de tram vertellen, en niemand verstaat je.’ Hij schudde weemoedig zijn hoofd terwijl zijn vader zei: ‘Ik heb meer dan twintig mannen aan een bruid geholpen, gelukkig zijn ze geworden en gelukkig zijn ze gebleven. Ik kan jullie ook aan een bruid helpen, maar jullie moeten openstaan voor mijn adviezen. Jullie moeten niet elke bruid afwijzen, jullie moeten niet bij voorbaat beginnen te klagen.’

‘Weet je wat je moet doen?’ vroeg Awromele. ‘Mij een smerige mop vertellen, dan zal ik hem voor je in het Jiddisch vertalen. Wat is de smerigste mop die je kent?’ Hij glunderde, hij werd rood in het gezicht. Maar het was geen blozen, het was de ongekennde opwinding van het leven zelf die door hem heen stroomde, en het leek alsof Awromele geen andere reden had om te bestaan dan geheime grappen te vertalen in een langzaam uitstervende taal.

Even huiverde Xavier, hij wist niet waarom. Hij dacht: dat is overgave aan het leven, wat die jongen daar doet, rücksichtslose overgave aan het leven. Dat is wat een strijder moet doen. Maar hij zei: ‘Ik weet het niet. Ik ben niet zo thuis in die wereld.’

‘Een mop die zo smerig is dat mensen helemaal gek zouden worden als ze hem horen.’

‘Ik zal erover nadenken,’ zei Xavier. Dergelijke moppen kende hij niet. Hij kende nauwelijks moppen.

Toen de zonderlinge mannen opstonden om afscheid te nemen – over hun aanstaande bruid was geen overeenstemming bereikt – stond Xavier ook op. Hij bedankte uitvoerig en mompelde iets in de trant van: dat moeten we snel nog eens doen. Vervolgens wilde hij de vrouw van de rabbijn een hand geven, maar die nam ze niet aan. Ze zei alleen: ‘Goet sjabbes.’